

Európska dimenzia priestorového a environmentálneho plánovania

M. Finka, M. Kozová: European Dimension of Spatial and Environmental Planning. Život. Prostr., Vol. 34, No. 3, 136–140, 2000.

The states of the European Union agreed upon the necessity to create common documents of spatial significance. These activities have also been supported by the Council of Europe that is promoting many other activities aimed at the co-ordination of spatial development on the European continent. The co-ordination of the tasks in this effort is ensured through the Conference of the Ministers for Spatial and Regional Development of the particular countries. For instance, there have been elaborated the bases for spatial development called Europe 2000 and later Europe 2000⁺, which relate to and outline some tendencies towards the transforming countries, i.e. towards the countries of Central and South-Eastern Europe and Baltic republics too.

Slovakia as a member of the Council of Europe (since 1993) as well as other relevant organisations and working committees operating in the European context (e.g. the European Economic Commission, international working group "The environment for Europe", Committee of environmental policy within the UN European economic policy in Geneva etc.) is actively participating in the process of European spatial integration, which has a marked environmental dimension. The Slovak Republic takes part in all important activities. It is a member of the Congress of Local and Regional Self-Governments in Europe, has ratified the European Charter of Local Self-Governments, regularly participates in the ministerial conferences "The environment for Europe", and the country has also acceded to the significant conventions pertaining to spatial planning, protection and formation of the environment, science, research, culture and education within Europe.

Štáty Európskej únie (EÚ) sa dohodli na potrebe vytvorenia spoločných dokumentov priestorového významu, tieto aktivity podporila aj Rada Európy, ktorá vyvíja veľa ďalších iniciatív smerujúcich ku koordinácii priestorového rozvoja na európskom kontinente. Koordináciu úloh v tomto snažení zabezpečuje Konferencia ministrov pre priestorový a územný rozvoj jednotlivých štátov. Spracovali sa napríklad základné rámce priestorového rozvoja, nazvané *Európa 2000* a neskôr *Európa 2000⁺*, ktoré zohľadňujú a naznačujú niektoré tendencie smerom k transformujúcim sa štátom, t. j. krajinám strednej a juhovýchodnej Európy a pobaltským republikám.

Slovensko, ako člen Rady Európy od r. 1993, ale aj ďalších významných organizácií a pracovných výborov

pôsobiacich v európskom priestore (Európskej hospodárskej komisie, medzinárodnej pracovnej skupiny *Životné prostredie pre Európu*, Výboru environmentálnej politiky Európskej hospodárskej politiky OSN v Ženeve a ďalších), sa aktívne zapája do procesu európskej priestorovej integrácie, ktorá má výraznú environmentálnu dimenziu. Zúčastňuje sa na všetkých aktivitách, je členom Kongresu miestnych a regionálnych samospráv Európy, ratifikovalo Európsku chartu miestnej samosprávy, pravidelne sa zúčastňuje na ministerských konferenciách *Životné prostredie pre Európu*, pristúpilo k významným dohovorom týkajúcim sa priestorového plánovania, ochrany a tvorby životného prostredia, vedy, výskumu, kultúry a vzdelávania v rámci Európy.

Nadnárodné programy v oblasti priestorového plánovania

Od r. 1970 sa pod záštitou Rady Európy pravidelne uskutočňujú Európske konferencie ministrov územného/priestorového plánovania (známe pod francúzskou skratkou CEMAT). Ministri pre územné plánovanie európskych krajín na svojom 6. zasadnutí r. 1983 prijali *Európsku chartu územného (regionálneho) plánovania*, ktorá sa stala významným dokumentom pre priestorovú organizáciu a ochranu životného prostredia. Zasadzuje sa za globálnu, funkčnú dlhodobú politiku regionálneho a územného plánovania, ktorá má viesť k

- vyváženému sociálno-hospodárskemu rozvoju regiónov,
- zlepšeniu podmienok každodenného života,
- zodpovednému využívaniu prírodných zdrojov,
- ochrane životného prostredia a racionálnemu využívaniu územia.

Výbor ministrov Rady Európy schválil r. 1992 *Európsku chartu miest*. Na zasadnutí CEMAT r. 1994 v dokumente *Smerom k novému európskemu priestoru* sa posúdili nové priestorové vzťahy v Európe a perspektívy priestorového/územného plánovania po zániku tzv. železnej opony. R. 1998 bola prijatá správa o *Hlavných princípoch pre udržateľný priestorový rozvoj európskeho kontinentu*, ktorá vyplynula zo spolupráce členských štátov Rady Európy. Medzi hlavné ciele dokumentu CEMAT patrí aj koncepcia priestorového plánovania a jeho význam pre sociálnu súdržnosť a udržateľný rozvoj. Z hľadiska krajín strednej a východnej Európy sa najdôležitejšie vyjadrenia týkajú (Finka a kol., 1999):

- vytvorenia účinnej regionálnej roviny v politicko-administratívnej štruktúre týchto krajín s cieľom úspešného riešenia problémov a otázok regionálneho rozvoja a priestorového/územného plánovania,
- významu cezhraničnej a medzinárodnej spolupráce na poli priestorového/územného rozvoja pre hospodársky rozvoj regiónov,
- spolupráce medzi východom a západom a technickej podpory západu pri vybudovaní efektívnych územno/priestorovo plánovacích štruktúr v strednej a východnej Európe.

Podľa Hlavných princípov *možnosťou ako podporiť celo-európsku integráciu a dosiahnuť sociálnu súdržnosť je zabezpečenie priestorovej rovnováhy a konkurencieschopnosti*.

EÚ považuje v posledných rokoch problematiku priestorového rozvoja za jednu z priorít vzhľadom na udržateľný rozvoj. Na základe dohovoru ministrov štátov EÚ zodpovedných za priestorové/územné plánovanie a Európskej komisie bola r. 1997–1999 spracovaná *Európska koncepcia priestorového rozvoja* (EUREK alebo ESDP), ktorá má tri hlavné ciele (ESDP, 1999; Finka a kol., 1999):

- hospodársku a sociálnu súdržnosť,
- udržateľný rozvoj,
- vyrovnanú konkurencieschopnosť v európskom priestore.

Operacionalizáciu EUREK-u by mali podporiť v súčasnosti realizované programy TERRA, PHARE, TACIT, MEDA a INTERREG II, ale i ďalšie aktivity, ako sú INTERREG III, projekt VISION PLANET, ISPA a SAPARD.

Regionálne plánovanie v kontexte regionálnej politiky Európskej únie

Európska únia prikladá veľký význam otázke regionálnych rozvojových disparít, pretože existuje obava z prehĺbenia rozdelenia spoločnosti na centrálnu a okrajovú Európu, prípadne na Európu rôznych rýchlostí, teda obava z procesu, ktorý by dlhodobo ohrozil súdržnosť EÚ. Práve na vyrovnanie týchto disparít boli vytvorené štrukturálne fondy, z ktorých komisia prideluje podporné prostriedky.

Vyvážený rast vo všetkých regiónoch EÚ je zakotvený už v preambule Rímskej zmluvy, konkrétne opatrenia sa však podnikli až po vstupe Veľkej Británie a Írska v sedemdesiatych rokoch zriadením regionálneho fondu. Rozvoj regiónov dostal nový rozmer v osemdesiatych rokoch, najmä rozšírením EÚ smerom na juh, za čím nasledovalo zintenzívnenie aktivít pokrývaných štrukturálnymi fondmi. Regionálna politika EÚ, v posledných rokoch mimoriadne flexibilná a prispôsobivá, sa zmenila na integrované programové plánovanie.

Iniciatívy spoločnosti majú prispievať k riešeniu závažných problémov, podporovať realizáciu politiky spoločnosti na regionálnej úrovni a prispievať k riešeniu spoločných problémov určitých typov regiónov. Ide o nadnárodné programy. Regionálne plánovanie a životné prostredie je predmetom viacerých iniciatív spoločnosti (Maier, Tödtling, 1998), napríklad:

- **INTERREG II** – je zameraný na podporu pohraničných oblastí. Ide o najrozsiahlejšiu iniciatívu a dôležitú je najmä vytvorenie spoločného operatívneho programu regiónov ležiacich na vnútorných hraniciach EÚ. Na vonkajších hraniciach existuje možnosť financovať cezhraničné rozvojové opatrenia z programu PHARE.

- **URBAN** – je zameraný na podporu mestských centier, prípadne problémových štvrtí. Ide o prvú iniciatívu, kde sa regionálna politika zaoberá problematikou miest,

- **LEADER** – je zameraný na integrovaný rozvoj vidieka. Doterajšia regionálna politika EÚ bola vo veľkej miere zameraná na hospodársky rozvoj cieľových oblastí a relatívne málo brala do úvahy aspekty udržateľného rozvoja (Maier, Tödtling, 1998).

Nadnárodné programy a ďalšie aktivity v oblasti životného prostredia

Formálne zahrnutie environmentálnej politiky do zákonodarstva Európskej hospodárskej komisie sa uskutočnilo Jednotným európskym aktom (Single European Act), ktorý nadobudol účinnosť r. 1987. Tento akt obsahuje samostatnú časť venovanú životnému prostrediu, v ktorej sa okrem iného požaduje:

- zachovávať, chrániť a zlepšovať kvalitu životného prostredia,
- prispievať k ochrane ľudského zdravia,
- zabezpečovať šetrné a racionálne využívanie prírodných zdrojov.

Zásadu integrácie požiadaviek ochrany životného prostredia do iných stratégií EHS možno považovať za najdôležitejšie ustanovenie časti o životnom prostredí (úhrada za znečistenie a škody spôsobené znečisťovateľom, prijímanie a realizácia preventívnych environmentálnych opatrení, vysoký stupeň ochrany, subsidiarita v riešení environmentálnych problémov, integrácia environmentálnych požiadaviek a potrieb do všetkých oblastí politiky). Neskôr sa začali uvádzať aj ďalšie princípy trvalo udržateľného rozvoja. Z hľadiska environmentálneho plánovania sú významné environmentálne akčné programy. Prvý environmentálny akčný program prijala Európska rada už r. 1973. V období 1993–2000 je v platnosti už piaty program, v ktorom sa dôsledne vychádza z princípov trvalo udržateľného rozvoja, na zjednotenie environmentálnych a ekonomických záujmov sa uplatňuje pojem *trvalo udržateľný rast* (zavedený v Maastrichtskej zmluve r. 1992). V súčasnosti sa pripravuje šiesty akčný program.

Významnú úlohu v rámci environmentálneho plánovania zohrala aj smernice Rady č. 85/337/EHK o posudzovaní vplyvov niektorých verejných a súkromných projektov na životné prostredie. R. 1997 bola prijatá smernica Rady č. 97/11/ES, ktorá dopĺňa smernicu č. 85/337/EHK a v súčasnosti sa pripravuje smernica Rady o posudzovaní vplyvov niektorých programov a plánov (návrh bol publikovaný v Official Journal EC v apríli 1997 a prijatie smernice sa očakáva do konca r. 2000), ktorou sa rozšíri pôsobnosť posudzovania vplyvov. Smernica o posudzovaní vplyvov niektorých programov a plánov a nariadenia k štrukturálnym fondom udávajú budúci legislatívny a metodický rámec pre environmentálne orientovaný rozvoj v priestore (podrobnejšie pozri Kozová a kol., 1999).

Rada Európy prijala veľa ďalších dokumentov významných pre environmentálne plánovanie – už r. 1968 prijala *Európsku vodnú chartu* (1968), *Európsku pôdnu chartu* (1972), *Európsku chartu pre horské regióny* (1976), *Európsku chartu miestnej samosprávy* (1985), *Európsku chartu o životnom prostredí a zdraví* (1989) a ďalšie. EÚ včleňuje

environmentálne hodnotenie do viacerých systémov organizovania rozdelenia činností v priestore, do širšieho systému priestorového plánovania, kde je územné plánovanie jedným z prvkov (popri regionálnej politike a strategickom plánovaní). Medzi ďalšie významné koncepcné materiály EÚ v posledných rokoch patrí *Európska stratégia ochrany* (1990 – konštatuje sa v nej, že životné prostredie musí byť integrujúcou súčasťou každej rozvojovej politiky) a *Environmentálna stratégia v Európe* (prvá sa pripravila pre r. 1994/1995). Transformoval sa aj *Výbor Európskej hospodárskej komisie pre ľudské sídla* a ako nový orgán vznikla r. 1996 pracovná skupina pre plánovanie trvalej udržateľnosti ľudských sídel.

Významnú úlohu v integrovaní životného prostredia do plánovacích a rozhodovacích procesov zohrávajú paneurópske ministerské konferencie, ktoré sú súčasťou procesu *Životné prostredie pre Európu* (Klinda, 1998):

1. konferencia sa konala r. 1991 v Dobříši a bola orientovaná na aplikáciu Agendy 21 v Európe. Konferencia sa tiež zamerala na rodiaci sa *Európsky systém ochrany a tvorby životného prostredia*.

2. konferencia sa uskutočnila r. 1993 v Lucerne a jeden z jej hlavných výstupov bol *Environmentálny akčný program pre strednú a východnú Európu* (EAPSVE).

3. konferencia bola r. 1995 v Sofii a venovala sa problematike implementácie EAPSVE. Prijala aj *Paneurópsku stratégiu biologickej a krajinskej diverzity*, ktorá sa rozpracovala do *Akčného plánu* na r. 1996–2000, členeného na 12 oblastí. Stratégia predstavuje inovačný a aktívny prístup k odvráteniu narušenia biologickej a krajinskej rozmanitosti Európy a má za cieľ integrovať ekologické záujmy do sociálnych a hospodárskych sektorov. Na tejto konferencii bola tiež prijatá *Sofijská iniciatíva*, ktorá podporila spoluprácu a výmenu skúseností v implementácii strategického environmentálneho hodnotenia medzi krajinami strednej a východnej Európy. Iniciatíva bola vedená Chorvátskom a jej sekretariát bol v Regionálnom environmentálnom centre pre krajiny strednej a východnej Európy v Szentendre. Dokument obsahuje 8 prípadových štúdií (vrátane prípadovej štúdie zo Slovenskej republiky) a odporúčania pre ďalšie smerovanie SEA v krajinách strednej a východnej Európy a spoločenstva nezávislých štátov.

4. konferencia sa konala v Aarhuse r. 1998. Venovala sa najmä otázkam environmentálnych práv a povinností (za kľúčový výstup sa považuje podpísanie *Dohovoru o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia*). Táto konferencia sa o. i. zaoberala aj integráciou environmentálnej politiky a poľnohospodárskej politiky.

Dôležitou odbornou organizáciou je *Európska environmentálna agentúra* so sídlom v Kodani, ktorá vznikla r. 1990. Úlohou agentúry je zabezpečenie environmen-

tálneho monitoringu a informatiky, prípravy a vyhodnocovania účinnosti environmentálnych koncepcií a práva EÚ, zostavovanie správ o stave životného prostredia a jeho zložiek, koordinácia činností rôznych organizácií s environmentálnym zameraním. Aktivity Európskej environmentálnej agentúry nie sú obmedzené len na členské štáty EÚ, ale prostredníctvom Phare Topic Link pôsobia aj v ďalších 13 krajinách strednej a východnej Európy. V súčasnosti táto agentúra pripravuje aj v spolupráci s Ústavom krajiny ekológie SAV, ktorý je hlavným koordinačným pracoviskom pre ochranu prírody pre projekt Phare, Správu o biodiverzite v Európe.

Okrem významných konvencií s environmentálnym zameraním, ktoré majú celosvetovú platnosť (napr. *Dohovor o biologickej diverzite*, *Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva* a ďalších), boli prijaté dohovory, týkajúce sa špeciálne európskeho priestoru, napríklad:

- *Dohovor o spolupráci pri ochrane a trvalom využívaní Dunaja* (prijatý r. 1994, SR pristúpila k nemu r. 1994),

- *Dohovor o rybolove vo vodách Dunaja* (prijatý r. 1958, nadobudol účinnosť r. 1972, dohovor ratifikovala ešte bývalá ČSSR r. 1982, Slovenská republika sukcesiou),

- *Dohovor o ochrane európskych voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovišť* (prijatý r. 1979, nadobudol účinnosť r. 1982 – vláda SR súhlasila s pristúpením k dohovoru r. 1994).

Z ďalších európskych a regionálnych environmentálnych aktivít s dôrazom na ochranu prírody a krajiny možno spomenúť *Európsku ekologickú sieť*, *Európsku sieť biogenetických rezervácií*, *Európsky diplom chránených území*, iniciatívu *Ekologické kamene pre náš spoločný európsky dom*, *ministerské konferencie o ochrane lesov v Európe* a ďalšie.

Spolupráca EÚ a SR v oblasti priestorového a environmentálneho plánovania

Vzťah Slovenskej republiky k EÚ upravila *Európska dohoda o pridružení* (1993), nazývaná aj *Asociačná dohoda*, ktorá nadobudla platnosť r. 1995. Dohoda zahŕňa samostatný článok 81 – Životné prostredie, v rámci ktorého sú pre oblasť priestorového a environmentálneho plánovania významné najmä tieto body:

- vplyv poľnohospodárstva na životné prostredie, erózia pôdy, ochrana lesov, flóry a fauny, obnovovanie ekologickej stability vidieka,
- oblasť plánovania vrátane stavebného a urbanistického.

V článku 87 sa tiež uvádza, že "zmluvné strany sa dohodli, že budú posilňovať vzájomnú spoluprácu aj v oblasti regionálneho rozvoja a územného plánovania. Osobitne dôležitý je aj článok 72, odsek 2: *Opatrenia hospodárskej politiky a iné opatrenia budú určené na to, aby*

vedli k hospodárskemu a sociálnemu rozvoju Slovenskej republiky a budú sa riadiť zásadou trvalo udržateľného rozvoja. Tieto opatrenia by mali zabezpečiť, aby sa od samého začiatku brali plne do úvahy aj aspekty životného prostredia a aby boli prepojené na požiadavky harmonického sociálneho rozvoja".

Priemet európskej dimenzie v národných dokumentoch priestorového a environmentálneho rozvoja

Významnú úlohu pri uplatňovaní európskej dimenzie v priestorovom rozvoji Slovenska by mala zohrať pripravovaná aktualizácia dokumentu *Koncepcia územného rozvoja Slovenska* v r. 2001. Koncepcia predstavuje v systéme prác MŽP SR periodický materiál týkajúci sa celoštátneho rozvoja. V súlade s platnou legislatívou – zákonom č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebnom zákone) v znení neskorších predpisov vytvára základné predpoklady na usmerňovanie rozvoja všetkých aktivít s územno-priestorovými prejavmi na celoštátnej úrovni. Priebežné spracúvanie územného rozvoja štátu sa vykonáva v rámci projektu *Stratégia územného rozvoja a usporiadania Slovenska*, ktorý zabezpečovala Slovenská agentúra životného prostredia. V jej návrhoch sa významnou mierou uplatnili *Charta územného/priestorového plánovania*, *Zásady politiky rozvoja európskeho priestoru*, *Európa 2000+* a ďalšie dokumenty.

Vláda SR 8. septembra 1999 schválila prognostickú úlohu, ktorá určuje základné vstupné podmienky a požiadavky na vypracovanie *Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001* (KÚRS) s dôrazom na vyvážený priestorový rozvoj územia Slovenska.

Cieľom KÚRS 2001 je zabezpečenie trvalo udržateľného rozvoja prostredníctvom vymedzenia priestorového a funkčného rámca na uplatnenie sociálnych, ekonomických a environmentálnych potrieb jednotlivých regiónov Slovenska, špecifikácie opatrení na využitie potenciálov a limitov rozvoja územia a definovanie verejnoprospešných stavieb celoštátneho významu (vyjadrené v záväznej časti).

Popri sledovaní vlastných priorít a cieľov priestorového rozvoja štátu, bude sa v KÚRS 2001 sledovať možná aplikácia princípov, zásad a cieľov medzinárodne prijatých dokumentov vo všetkých úrovniach jeho spracovania – medzinárodnej, prihraničnej, celoštátnej a interregionálnej. Práve do tohto dokumentu by sa mali efektívne premietnuť všetky doterajšie výstupy z nadnárodného priestorového plánovania. Pôjde o aplikáciu a využitie výsledkov *Európskej koncepcie priestorového plánovania* (i napriek tomu, že táto koncepcia je dokumentom spracovaným len pre priestor EÚ), ale predovšetkým materiálu CEMAT – *Hlavné princípy pre udržateľný priestorový rozvoj európskeho kontinentu*.

Medzi programovými dokumentmi na národnej úrovni má dôležité postavenie *Integrovaný plán regionál-*

neho a sociálneho rozvoja. Jeho vypracovanie je základnou podmienkou na získanie predvstupovej pomoci EÚ a tiež významnou skúškou pripravenosti Slovenskej republiky na realizáciu hospodárskej a sociálnej súdržnosti.

Európska dimenzia, a to vzťah Slovenska k stredo-európskemu regiónu i k EÚ, sa významnou mierou pre-mietla aj do *Národného environmentálneho akčného programu II – NEAP II* (MŽP SR, 1999).

Prihraničné a euroregionálne aktivity v oblasti priestorového a environmentálneho rozvoja SR

Priamej podpory regionálneho rozvoja sa týka aj program rozvoja prihraničných regiónov PHARE – CBC (Cross Border Cooperation), na ktorom sa Slovensko zúčastňuje od r. 1995. Tento program umožnil napr. podporu slovensko-rakúskej cezhraničnej spolupráce. Jeho priority v období 1995–1999 boli: technická infraštruktúra, životné prostredie, ekonomický rozvoj a turizmus. Do programu sú zahrnuté kraje Bratislava a Trnava (Maier, Tödting, 1998).

V rámci cezhraničnej spolupráce financuje EÚ aj prostriedky na trojstrannú spoluprácu Slovenská republika – Česká republika – Rakúsko a Slovenská republika – Mačarsko – Rakúsko, najmä na spoluprácu v regionálnom trojuholníku Bratislava – Viedeň – Győr. Program PHARE sa významne podieľal aj na mnohých regionálnych aktivitách v rámci ďalších regiónov Slovenska (Maier, Tödting, 1998).

Slovensko je riadnym členom Pracovného spoločenstva podunajských krajín (ARGE Donauländer) od r. 1991 a v rámci pracovného okruhu *Usporiadanie územia a ochrana životného prostredia* prevzalo r. 1992 predsedníctvo Pracovnej skupiny pre usporiadanie územia. Nové impulzy na zabezpečenie realizácie projektu vznikli vďaka iniciatíve Komisie EÚ založením programu INTERREG II C podporujúceho medzinárodnú spoluprácu členských krajín EÚ a asociovaných štátov orientovanú na plánovanie usporiadania územia v stredo-európskom, podunajskom a adriatickom regióne.

Medzi významné iniciatívy patrí napr. projekt WISION PLANET. Na jeho riešení sa podieľajú najmä

krajiny zapojené do Pracovného spoločenstva podunajských krajín.

Z ďalších environmentálnych aktivít v prihraničných regiónoch, ktoré sa realizujú, resp. realizovali v rámci Phare CBC, možno ako príklad uviesť projekt *Obnova a manažment lúk v inundačnom území rieky Morava*. Slovensko aktívne spolupracovalo v období 1995–1999 na programoch regionálneho charakteru aj s Európskou environmentálnou agentúrou, napr. v rámci viacnásobného programu pre životné prostredie Phare MCPE. Viaceré regionálne orientované projekty s environmentálnym zameraním sa riešili bilaterálnou spoluprácou s krajinami EÚ. Napr. na základe pomoci Veľkej Británie sa rieši plán udržateľného cestovného ruchu pre NP Pieniny. Početné bilaterálne projekty sú zamerané na využívanie obnoviteľných zdrojov energie (v spolupráci s Dánskom, Rakúskom a Nemeckom).

V najbližších rokoch možno očakávať veľké posilňovanie euroregionálnych aktivít SR. V súčasnosti už vláda schválila podporu inštitucionalizovania aktivít na podporu spolupráce formou vytvárania euroregiónov v SR.

Literatúra

- ESDP – European Spatial Development Perspective, Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union, European Communities, 1999, 86 pp.
- Finka, M. a kol., 1999: Európska politika v regionálnom a miestnom plánovaní. TEMPUS Phare CME, FA STU Bratislava, 136 pp.
- Klinda, J., 1998: Environmentalistika a právo, krátky vývoj environmentalistiky a environmentálneho práva. Ministerstvo životného prostredia SR, 1197 pp.
- Koncepcia územného rozvoja Slovenska II, Zásady pre realizáciu územného rozvoja Slovenska. MŽP SR Bratislava, 1998, 346 pp.
- Kozová, M., Gašparíková, B., Úradníček, Š., Vrbenský, R., Belčáková, I., 1999: Nové trendy v posudzovaní vplyvov na životné prostredie v Európskej únii. Život. Prostr., 33, 4, p. 181–185.
- Maier, G., Tödting, F., 1998: Regionálna a urbanistická ekonomika 2, Regionálny rozvoj a regionálna politika, Vyd. Elita, 320 pp.

Doc. Ing. arch. Maroš Finka, CSc. (1963), vedúci Katedry krajinej a parkovej architektúry Fakulty architektúry STU, Nám. slobody 19, 812 45 Bratislava
E-mail: finka@fastu.fa.stuba.sk

Doc. RNDr. Mária Kozová, CSc. (1948), vedúca Katedry krajinej ekológie Prírodovedeckej fakulty UK, Mlynská dolina B-2, 842 15 Bratislava
E-mail: kozova@nic.fns.uniba.sk